

АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА

УДК 343.3/.7

А. А. Бурячок

здобувач

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра кримінального права, кримінального процесу та криміналістики
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

ДЕРЖАВНІ КОМПЛЕКСНІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ НАРКОМАНІЇ

У статті досліджуються комплексні заходи, які закріплені у сучасних законах та інших нормативно-правових актах з питань протидії наркоманії

Ключові слова: наркоманія, наркотики, комплексні програми протидії, закони та нормативно-правові акти, міждисциплінарні дослідження.

Постановка проблеми. Серед низки негативних явищ, які сьогодні характерні для світового соціального розвитку, наркоманія займає одне з основних місць, тому усі цивілізовані держави на міжнародному та внутрішньодержавному рівні шукають ефективні засоби протидії цьому негативному явищу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Теоретичні і практичні проблеми боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин, зокрема, з їхнім незаконним збутом, у різні роки досліджувалися багатьма вченими, зокрема, такими, як: Д. У. Адилов, А. О. Габіані, Є. Г. Гасанов, В. О. Глушков, С. П. Дідківська, М. Г. Ікрамова, К. А. Карпович, О. О. Ковалкін, К. Ш. Курманов, В. Б. Малінін, А. А. Майоров, Є. Г. Мартинчик, Д. Є. Метревелі, Н. А. Мірошніченко, А. А. Музика, І. О. Никифорчин, М. Л. Прохорова, С. А. Роганов, В. М. Смітєнко, Ю. М. Ткачевський, В. А. Тимошенко, Є. В. Фесенко, М. С. Хруппа та ін. Незважаючи на те, що праці вказаних авторів мають велике наукове та практичне значення, динаміка розвитку наркоманії, зміни, які відбуваються в правовому регулюванні протидії наркоманії, потребують постійного звернення до цієї проблеми.

Постановка завдання. Завданням даної публікації є визначення та систематизація державних заходів, які проводились в останні роки в Україні з метою протидії наркоманії.

Виклад основних положень. Наркоманією в загальному плані, вважають складне психофізіологічне захворювання, яке «провокується» неконтрольованим прийомом наркотиків. Традиційно усі наркотики поділя-

ють на кілька основних груп, зокрема: похідні від коноплі (наркотики, виготовлені з коноплі); опіатні наркотики (наркотики, що виготовляються з маку, чи діють подібним чином); психостимулятори (кокаїн, ефедрон, фенамін та ін.); галюциногени (синтетичні наркотики, наприклад, ЛСД, та природного походження — з грибів); снодійно-седативні препарати (так звані «заспокійливі»); летючі речовини наркотичної дії (клей «Момент», бензин та ін.); легкі речовини наркотичної дії (бензин, клей «Момент») та ін. [1]. При цьому потрібно враховувати, що наркоманія не тільки заподіює шкоду сучасним соціальним процесам: вона містить реальний потенціал небезпеки і на майбутнє, створюючи реальні передумови для фізичного і морального вродження людства, його поступової деградації і дегенерації.

Потрібно відмітити, що проблема наркоманії завжди була достатньо актуальною, але підвищену, на нашу думку, небезпеку вона почала отримувати в останні 100–150 років. Наркоманія справедливо розглядається як соціальне зло, але, і це потрібно підкреслити, людство не виробило достатньо ефективних заходів боротьби з ним, тому і потреба в його дослідженні виглядає очевидною [2, с. 86–88]. Основні проблеми в галузі протидії наркоманії пов'язані, на наш погляд, з тим, що більшість заходів, які проводяться, можливо, і мають на своєму рівні необхідну продуктивність, але їхня загальна ефективність ще залишається на недостатньому рівні. Тому ми вважаємо, що якість і результативність цих заходів значно покращиться, коли такі заходи будуть мати міждисциплінарний характер.

Звертаючи увагу на необхідність здійснення міждисциплінарних досліджень, потрібно враховувати, що саме такі дослідження повинні включати в себе погоджені заходи медиків, педагогів, юристів, економістів, політиків та ін. Саме загальнодержавна важливість у поєднанні з реальною потребою підготовки комплексу правових, адміністративно-організаційних, інформаційно-аналітичних, лікувально-профілактичних, освітніх заходів, спрямованих на зниження поширеності наркопатології, і спонукають до дослідження саме такого напрямку боротьби з цим складним соціально-негативним явищем. Безумовно, така комплексна програма дій є об'ємною, і для розробки плану її проведення та здійснення запланованих заходів потрібен значний час і певного рівня фахівці та інше. Але спробуємо сформулювати основні положення такої комплексної програми.

Почати потрібно з визначення тактичної та стратегічної мети програми. Тактична — полягає в тому, щоб показати необхідний взаємозв'язок і визначити співвідношення медичних, правових, соціально-психологічних та інших заходів у протидії наркоманії. Стратегічна мета спрямована на розумне обмеження наркоманії, здійснення реальних заходів щодо її зменшення та інше.

Для досягнення цього, на нашу думку, потрібно спробувати розглянути наркоманію з точки зору об'єданого інтересу: медиків, юристів, фахівців в галузі соціології тощо. Такий підхід дасть змогу розкрити сутність наркоманії не тільки в будь-якому галузевому плані, а саме, з позицій комплексного розуміння всіх її складових. При цьому саме в такому плані слід розглянути: позитивні та негативні аспекти медикалізації наркоманії;

позитивні та негативні аспекти спроб юридичного впливу на наркоманію; обґрунтувати необхідність саме комплексного підходу до протидії наркоманії; розкрити поняття «протидія наркоманії» та розробити комплекс заходів, спрямованих на протидію цьому явищу. Потрібно сказати, що проблеми протидії наркоманії аналізувались багатьма фахівцями, але саме в такому комплексному плані досліджень практично не проводилось.

Наголошуючи на комплексності такої програми, важливо звернути увагу на одну важливу річ. У цій програмі повинні бути враховані усі можливі аспекти та напрямки її розробки та реалізації. Але, і це дуже важливо, кожна з таких складових повинна мати свою інтегровану і в той же час пропорційну долю участі в такій програмі. Наприклад, якщо ми будемо вважати, що в основі наркоманії лежать фізіологічні процеси, і це хвороба, то медичні заходи протидії будуть домінувати. Якщо ми будемо вважати, що наркоманія — це соціальна «хвороба», то перевагу будуть мати соціально-правові заходи. При цьому, наприклад, потрібно враховувати, що, по-перше, правовий підхід до протидії наркоманії спрямований на конкретних соціальних суб'єктів і обмежений існуючим внутрішньодержавним законодавством. Правове посилення заходів протидії наркоманії, як, до речі, і правове послаблення відповідних дій, бажаних результатів не дало. Вірогідно, тільки правові заходи неможуть на необхідному рівні протидіяти наркоманії, і тому вони повинні бути доповнені іншими заходами. У будь-якому разі, неможливо стверджувати, які причини домінують в кожному конкретному випадку наркоманії, але бути готовими до того, що завжди існує необхідність у саме комплексних заходах, потрібно.

Кажучи про перевагу саме комплексного підходу до протидії наркоманії, реально оцінюючи правові заходи впливу, в той же час не слід припинювати роль законодавчої бази як необхідної правової підстави для застосування всього комплексу таких заходів. Така законодавча база існує на загальному міжнародному рівні і на рівні кожної держави.

До основних міжнародно-правових актів, які регламентують підходи до визначення стратегії протидії наркоманії і розраховані на інтегровані зусилля держав-членів ООН, відносяться три конвенції: Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 р., Віденська конвенція про психотропні речовини 1971 р., Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів 1988 р.

Крім цих міжнародно-правових нормативних актів кожна цивілізована держава, в тому числі і Україна, має внутрішньодержавне законодавство, яке спрямовано на протидію наркоманії. Можливо назвати основні законодавчі акти, які сьогодні діють в Україні. Це: Закон України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» № 60/95-ВР від 15 лютого 1995 року; Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» № 62/95-ВР від 15 лютого 1995 р.; Кодекс законів про працю України (у ст. 37 визначається, що крім підстав, передбачених статтею 36 цього Кодексу, трудовий договір припиняється також у випадку направлення працівника за постановою суду

до лікувально-трудового профілакторію). Також, відповідно до п.п. 22, 23 ст. 9 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» № 1775-III від 1 червня 2000 року, ліцензуванню підлягають наступні види господарської діяльності: розроблення, виробництво, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, пересилання, ввезення, вивезення, відпуск, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів — культивування, використання рослин, що містять наркотичні засоби для промислових цілей. У Кодексі України про адміністративні правопорушення (ст. 44) визначається, що незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах тягнуть за собою накладення штрафу від 18 до 43 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або адміністративний арешт на строк до 15 діб. Особа, що добровільно здала наркотичні засоби або психотропні речовини, які були у неї в невеликих розмірах і які вона виробила, виготовила, придбала, зберігала, перевозила, пересилала без мети збуту, звільняється від відповідальності за дії, передбачені цієї статтею. Невеликий розмір наркотичних засобів та психотропних речовин визначається спеціально уповноваженим органом виконавчої влади в галузі охорони здоров'я. Стаття 44-1 цього кодексу визначає, що ухилення особи, хворої на наркоманію, від медичного огляду на наявність наркотичного сп'яніння тягне за собою накладення штрафу від 5 до 18 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Стаття 106-2 передбачає адміністративну відповідальність за незаконний посів та вирощування снодійного маку чи конопель.

Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» № 249-УІ від 28 листопада 2002 року регулює відносини у сфері запобігання та протидії запровадженню в легальний обіг доходів, одержаних злочинним шляхом, та спрямований на боротьбу з фінансуванням тероризму. У ст. 2 визначається, що до легалізації (відмивання) доходів цим законом відносяться дії, спрямовані на приховування чи маскування незаконного походження коштів або іншого майна чи володіння ним, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення, а так само набуття, володіння або використання коштів або іншого майна за умови усвідомлення особою, що вони були доходами. До таких доходів відносяться кошти або інше майно, яке отримано в результаті незаконних дій з наркотиками. Потрібно відмітити, що напрямок злочинних дій, у якому поєднується незаконний оборот наркотиків та злочинне отримання доходів, заслуговує на окремі дослідження [3].

Одним з основних правових джерел є Кримінальний кодекс України. В ньому є окремий, спеціально виділений розділ XIII, в якому передбачена відповідальність за «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення».

Крім цього, в останні роки, враховуючи ту небезпеку, яку створює наркоманія, звертаючи при цьому спеціальну увагу на певну недосконалість

державної системи управління у цій сфері, відсутність координації та консолідації зусиль органів виконавчої влади, збільшення обсягів вживання наркотичних засобів та психотропних речовин не за медичним призначенням створює безпосередню загрозу національній безпеці держави, на питання саме комплексної протидії їй починає звертати увагу і виконавча гілка влади. Так, на сьогодні в Україні існують: Концепція реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на 2011–2015 роки, яку схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2010 року, за номером 1808-р; Стратегія державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, яка була схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 року, за номером 7350-р та інші. Ці нормативно-правові документи повинні визначати сутність та сучасні напрями державної політики щодо наркотиків, що формується на засадах інтегрованого і збалансованого підходу до зменшення обсягу пропонування наркотиків, що знаходяться в незаконному обігу, та зниження попиту.

В цілому, наголошуючи на комплексності протидії наркоманії, потрібно виділити два важливих пункти. Перший — за своїм змістом така програма може мати різні напрямки. При цьому, на нашу думку, запобігання проявам наркоманії повинно бути обов'язковою складовою такої програми. Воно, в своєму комплексному виразі, повинно бути однією з основних складових. І, друге: як в рамках всієї програми, так і в рамках кожного напрямку, в даному випадку — запобігання, заходи, які повинні здійснюватися, теж повинні мати комплексний характер. Наприклад, правова складова віддає перевагу законодавчим заходам профілактики наркоманії. Це, передусім: встановлення правової заборони на певні форми поведінки, закріплення на законодавчому рівні жорстких правил здійснення обігу наркотичних засобів та психотропних речовин в країні, а також регламентація відповідальності за порушення заборони та відповідних правил. Однак обмежувати зміст правової моделі лише законодавчими заходами не можна, бо їх реалізація неможлива поза діяльністю відповідних державних органів і організацій, інших структур, що забезпечують виконання певних правових приписів або контроль за їх дотриманням. Тому до розглянутої групи заходів профілактики наркоманії доцільно включити також заходи організаційного характеру.

Зміст медичної моделі утворюють медичні заходи, зокрема, лікування осіб, які страждають на наркоманію, санітарно-просвітницькі заходи та інше.

Велика увага у здійсненні цього комплексу заходів приділяється психосоціальному напрямку. Він повинен об'єднувати реабілітаційні заходи, інформаційно-просвітницькі заходи, заходи впливу на групи ризику, на девіантне середовище наркоманів з метою його нейтралізації та інше. Потрібно враховувати, що психосоціальні заходи дуже різноманітні та здійснюються багатьма суб'єктами, на відміну від перших двох груп, коло суб'єктів реалізації яких досить чітко визначено [4, с. 22].

До цього обов'язково потрібно додати, що така комплексність заходів повинна відбуватися не тільки за рахунок формалізації участі у них декількох складових. Кожна така складова повинно мати чітко встановлений і теж бажано комплексний зміст заходів і всередині.

Висновки. Підводячи підсумки, потрібно сказати, що програма протидії наркоманії повинна буди комплексною та передбачати низку різноманітних взаємопов'язаних заходів. Але, на нашу думку, основним напрямком протидії наркоманії повинна бути її профілактика. Треба планувати та проводити заходи щодо протидії зловживанню наркотиками не лише там, де вони є, але і там, де можуть з'явитися. Профілактика — це складна система комплексних державних і суспільних, соціально-економічних і правових, медико-санітарних, психолого-педагогічних і психологічних заходів. По суті вона являє собою основний комплекс заходів, направлених на забезпечення високого рівня здоров'я людей, їхнього творчого довголіття, усунення різних причин захворювань, поліпшення умов праці, побуту і відпочинку, охорону навколишнього середовища.

Список літератури

1. Наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори [Текст] : словник-довідник для працівників правоохоронних органів; довідкове видання. — Харків : Право, 2006. — 96 с.
2. Ступник Я. В., Литвинов О. М. Кримінологічний аналіз механізму протидії наркозлочинності : монографія [Текст] / Я. В. Ступник, О. М. Литвинов. — Харків : Ніка Нова, 2012. — 193 с.
3. Лемешко О. М. Кримінально-правова оцінка легалізації наркодоходів [Текст] / О. М. Лемешко. — Видавець : СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2004. — 112 с.
4. Карпов А. М. Самозащита от наркоманий [Текст] : учебное пособие; Казан. гос. мед. акад. / А. М. Карпов. — Казань : Медицина, 2000. — 30 с.

А. А. Бурячок

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра уголовного права, уголовного процесса и криминалистики
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 650658, Украина

**ГОСУДАРСТВЕННЫЕ КОМПЛЕКСНЫЕ МЕРЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ
НАРКОМАНИИ**

Резюме

Наркомания справедливо рассматривается как социальное зло, однако, и это следует подчеркнуть, человечество еще не выработало достаточно эффективных мер борьбы с этим явлением. В связи с этим возникает потребность в исследовании этой проблемы. Основные проблемы недостаточной эффективности противодействия наркомании, по нашему мнению, связаны с тем, что большая часть мероприятий в этой сфере, возможно, и продуктивных на локальном уровне, в общем масштабе все еще недостаточно эффективна. Учитывая этот фактор, считаем, что качество и результативность данных мероприятий значительно повысится при применении в этой работе междисциплинарного подхода. Следует учитывать, что осуществление междисциплинарных исследований должно включать в себя согласованные меры со стороны медиков, педагогов, юристов, экономистов, политиков и т. д. Именно общегосударственная важность в соединении с реальной потребностью в подготовке комплекса правовых, административно-организационных, информационно-аналитических, лечебно-профилактических, образовательных мероприятий, направленных на снижение распространения наркотической патологии, вынуждает обратиться к исследованию именно такого направления борьбы с этим сложным социально-негативным явлением. В связи с такой постановкой проблемы в статье были проанализированы основные нормативно-правовые акты Украины, в которых заложены основы для осуществления таких комплексных мероприятий.

Ключевые слова: наркомания, наркотики, комплексные программы противодействия, законы и нормативно-правовые акты, междисциплинарные исследования.

A. A. Buryachok

Odessa I. I. Mechnikov National University,
The Department of Criminal Law, Criminal Procedure and Criminalistics
Frantsuzskiy boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

**STATE COMPLEX MEASURES OF COUNTERACTING DRUG
ADDICTION**

Summary

Drug addiction, fairly enough, is considered as social evil, but the humanity has yet not produced enough effective means to fight this phenomenon. Therefore there is a need in doing research in this area. Main problems in the sphere of counteraction to drug addiction may be explained, from the author's point of view, by overall ineffectiveness of this activity. It is considered that quality and effectiveness of the ways of combating drug addiction are going to get improved while using here an interdisciplinary approach.

Having mentioned an interdisciplinary approach one should bear in mind that the research should combine common efforts of many professionals: doctors, teachers, lawyers, economists, politicians and others. It is a nationwide importance in combination with a real need of preparation of the complex of legal, administrative, organizational, information, analytical, therapeutic, educational means that encourages the research of issues on fighting addiction under this angle. In this connection the article offers analysis of the basic laws of Ukraine on the subject matter.

Key words: drug addiction, drugs, complex programs of counteraction, laws, normative acts, interdisciplinary researches.